

GANDIREA

1. Caracterizarea gandirii
2. Operatiile generale ale gandirii
3. Operatiile specifice ale gandirii. Teoria lui J. Piaget
4. Rolul imaginii in procesul gandirii
5. Notiunea privita din punct de vedere psihologic
6. Judecata din punct de vedere psihologic
7. Ratiunea
8. Rezolvarea problemelor
9. Intelegerea

1. Caracterizarea gândirii

Definiție:

Gândirea este o succesiune de operații care duc la dezvaluirea unor aspecte importante ale realității și la rezolvarea anumitor probleme (în sensul de dificultăți întâmpinate în calea atingerii unui obiectiv propus).

Rene Descartes considera însă gândirea drept o calitate specifică spiritului, deci noi am gândi tot timpul. De fapt, marele gânditor pune semnul egalității între termenii *gândire* și *conștiință* (conștiință reflexivă în special). Psihologia trebuie însă să distingă niveluri diferite de activitate.

Din definiție reiese că gândirea implică o succesiune de operații. Când spunem succesiune nu înseamnă că actul gândirii trebuie să dureze mult: că și în cazul percepției, implicarea lor se poate realiza extrem de repede, că și cum ar fi simultane (când întrevăd soluția „dintr-o dată”). Alteori, rezolvarea presupune eforturi prelungite, ani de zile- aspect subliniat în descrierea actului de creație, în care gândirea este inclusă în mod organic.

Se pot distinge două categorii de operații ale gândirii: *operații generale*, prezente în orice act de reflecție, și *operații specifice*, în relație cu o anumită categorie de probleme, cu un anumit domeniu de cercetare.

2. Operațiile generale

Operațiile generale sunt: comparația, analiza, sinteza, abstractizarea și generalizarea.

Comparația constă într-o apropiere pe plan mintal a unor obiecte sau fenomene cu scopul stabilirii asemănarilor și deosebirilor dintre ele.

De obicei, se spune că ea ar consta în stabilirea similitudinilor și a diferențelor, însă acestea presupun analiză și sinteză, comparația fiind doar momentul inițial al reflecției care necesită alăturarea mintală pentru a putea să stabilească potrivirile ori nepotrivirile.

Analiza este separarea mintală a unor obiecte și fenomene sau a unor însușiri, părți, elemente ale lor, iar sinteza- o legătură stabilită între obiecte, fenomene sau diferitele lor părți, elemente sau însușiri.

Aceste operațiuni au corespondență în numeroase acțiuni pe care le efectuăm zilnic: alăturarea unor obiecte, descompunerea lor, combinarea lor sau confectionarea de unelte. Ele sunt prezente și în psihicul animalelor superioare care pot rezolva astfel o serie de probleme.

Celelalte două operații nu le mai găsim decât la ființele umane.

Abstractizarea este o analiză a esențialului, izolarea pe plan mintal a unor aspecte sau relații esențiale între obiecte și fenomene.

Spre deosebire de analiză, în abstractizare există conștiința unui anumit aspect, aparținând la mai multe obiecte sau fenomene, chiar unei clase întregi.

Generalizarea se caracterizează ca fiind *operația prin care extindem o relație stabilită între două obiecte sau fenomene asupra unei întregi categorii*.

Se vorbește însă de generalizare și atunci când includem un dat particular într-o clasă mai largă de obiecte, fenomene sau însușiri.

3. Operatiile specifice ale gandirii. Teoria lui Jean Piaget

În tratatul sau de logica, Edmond Goblot se refera în mod explicit la importanta unor actiuni mintale. Astfel, în capitolul referitor la rationamentul deductiv, el scoate în evidenta sterilitatea silogismului a carui concluzie nu aduce nimic nou fata de premise. Progresul gandirii, arata el, presupune *efectuarea unor actiuni mintale* si a unor *acte de constatare* a rezultatelor obtinute.

Despre rolul actiunilor mintale a scris mai întâi psihiatrul si psihologul Pierre Janet, în urma caruia Jean Piaget a dezvoltat un mare ciclu de investigatii experimentale concludente.

Pierre Janet a descris numeroase „conduite” caracterizând diferite situatii în care intervine gandirea. Pornind de la aceste idei, J. Piaget a izbutit sa demonstreze ca *actiunile mintale, operatiile specifice gandirii provin din interiorizarea treptata a unor actiuni pe care copilul le face mai întâi în mod real*, în practica de fiecare zi. O data formate, operatiile asigura gandirii o mai mare mobilitate si plasticitate. Exista avantaje evidente în „a experimenta” mai întâi în plan mental: se face economie de timp, de materiale, nemaiîncercând experiente ce nu au sorti de izbanda, dar mai ales putem realiza o mare variatie de proceduri, care înleznește descoperirea esentialului, lucru evidentiât de multe cercetari (P. Galperin- Rusia).

Gandirea abstracta se desfasoara de obicei sub forma de controversa imaginata, sprijinita, din când în când, pe evocarea unor fapte sau fenomene concrete. Pana a ajunge la acest nivel de gandire exista o evolutie îndelungata si plina de complicatii, descrisa de J. Piaget pe baza numeroaselor convorbiri si experimente efectuate cu copii de diferite varste. El împarte procesul gandirii în mai multe etape (J. Piaget, 1965).

Prima etapa, de la nastere la 1an si 6 luni (sau 2 ani), e caracterizata ca fiind una *senzorio-motorie*, intrucat gandirea are loc numai în planul actiunii concrete si are la baza combinarea de scheme de actiune care vor servi drept substructuri ale unor structuri operatorii si notionale ulterioare. Importanta acestui schematism senzorio-motor pentru formarea viitoarelor operatii se verifica, între altele, prin faptul ca la copiii nascuti orbi, studiatii sub acest raport de Y. Hatwell, insuficienta schemelor de pornire cauzeaza pana la adolescenta o intarziere de 3-4 ani si mai mult în ceea ce priveste constituirea celor mai generale operatii, în timp ce copiii deveniti orbi mai târziu nu prezinta un decalaj atât de mare.

Între 1 an si 6 luni (sau 2 ani) si 4 ani se manifesta gandirea *simbolica*. Acum copilul intelege simbolul: în jocul cu subiect el considera un scaun drept un automobil, un bat ca fiind o pusca etc., dar nu are clara constiinta existentei unor clase de obiecte similare. Functia simbolica permite astfel inteligentei senzorio-motorii sa se prelungeasca în gandire, astfel încat în tot cursul acestei a doua perioade, gandirea inteligenta ramane pre-operatorie.

A treia faza este aceea a gandirii *intuitive*: de la 4 la 7-8 ani. Acum el e capabil sa stabileasca unele relatii între fenomene pe care le percepe direct, dar se loveste de multe dificultati caracteristice, care i-au permis lui J. Piaget sa infirme pozitia kantiana ce sustine apriorismul unor categorii. Astfel, la aceasta varsta, prescolarul nu are ideea de conservare a substantei, decurgând din principiul identitatii.

De la 7 la 11-12 ani se vorbeste de *stadiul operatiilor concrete*. Acum observam prezenta ideii de conservare si apar operatiile reversibile în gandire. Totusi, daca în fata

unor situatii concrete, percepute de el, poate solutiona o serie de probleme destul de dificile, in cazul problemelor abstracte, pe planul verbal, copilul se poticneste, nu mai poate rationa corect.

Abia in ultima faza, dupa 11-12 ani, gandirea se poate desfasura exclusiv pe planul vorbirii interioare si primeste o extrema plasticitate. J. Piaget vorbeste de *faza operatiilor formale*. Acum se dezvolta si capacitatea „discutiei imaginate”, a posibilitatilor inlantuirii de rationamente sprijinite pe argumente pertinente.

Cercetarile psihologului elvetian arata lungul drum, complexitatea experientelor necesare pentru a se constitui si sistematiza nenumaratele grupari de operatii specifice. De la o gandire implicata in miscare si perceptie, se ajunge la posibilitatea reflectiei in plan verbal- abstract, in limbaj interior, creandu-se ample posibilitati de prevedere si organizare a activitatii, in vederea unei optime adaptari.

4. Rolul imaginii in procesul de gandire

Imaginile au un rol important in primele faze ale formarii gandirii. Ele intervin mai ales sub forma unor actiuni imaginate. Sprijinul cel mai important al gandirii il constituie activitatea de vorbire, limbajul. Acesta devine o activitate insolubil legata de gandirea abstracta, care este, in mare masura, o discutie imaginata. Desigur, cuvintele sunt un fel de imagini: auditive, kinestezice, vizuale, dar sunt ferm cristalizate si se succed in virtutea sensului logic si nu datorita legilor asociatiei.

5. Notiunea privita din punct de vedere psihologic

A.Categorizarea. Creierul are o tendinta de unificare, de grupare a stimulilor. Ea este solicitata de nevoile adaptarii, ale vietii si e posibila datorita gandirii. *Gruparea se realizeaza mai intai intre obiectele ce servesc aceluiasi obiectiv.* O categorie nu trebuie insa confundata cu un concept, realitate mult mai complexa, desi ea poate conduce, treptat, la formarea lui.

Unul din rezultatele importante ale categorisirii il reprezinta formarea de scheme cognitive, care grupandu-se formeaza structuri ample. *Schemele cognitive constau in structuri generale de informatii, activate imultan, corespunzand unor situatii complexe din realitate* (Miclea, M.).

Schemele cognitive simplifica enorm perceptia si interpretarea situatiilor, cat si organizarea comportamentului nostru zilnic. Rolul fundamental il are insa un alt mod de grupare decat cel dictat de utilitatea practica si comportamentul obisnuit, anume gruparea obiectelor si fenomenelor dupa criterii esentiale. Are loc formarea de *retele semantice* si de *notiuni*.

B.Notiunile. La animalele superioare, orientarea lor in mediul ambiant se efectueaza cu ajutorul imaginilor si al schemelor cognitive. Omul, folosind limbajul, utilizat conform unor prescriptii sociale, realizeaza abstractizari, adica sesizarea unor serii de relatii esentiale. Acestea sunt denumite *relatii semantice*. Cristalierea unor serii de relatii semantice in jurul uni cuvant duce la aparitia notiunilor.

Ed. Goblott afirma ca *notiunea este o posibilitate de a formula numeroase judecati cu privire la o clasa de obiecte sau fenomene.*

Astfel, putem spune ca o notiune este un mijloc de a stabili enorm de multe legaturi cu alte notiuni, impresii, amintiri privind tot felul de obiecte, fenomene, insusiri alelor, relatii in care exista constiinta a ceea ce este particular si ceea ce e general.

C.Formarea notiunilor este initial in stransa relatie cu experienta, cu organizarea si cu complicarea schemelor, cu formarea de relatii semantice. E un proces de lunga durata, greu de abordat pe cale experimentală. Dar, la adult, unde e formata memoria semantica, unde exista zeci de mii de notiuni ierarhizate, dobandirea unui nou concept este mai usoara: e suficient ca noul termen sa fie pus in relatie cu cateva notiuni bine cunoscute, pentru ca el sa fie bine inteles.

6. Judecata din punct de vedere psihologic

Judecata este o asertiune (Ed. Goblot), adica *afirmarea sau negarea unui raport*. Ea presupune o generalizare si o analiza, intrucat asertiunea vizeaza un aspect al subiectului si, totodata, o sinteza, prin relatia stabilita cu o anume categorie.

Psihologia observa mai intai ca judecata constituie la origine un act social.

Judecata adevarata, act de gandire, este bazata pe o convingere intemeiata rational. R. Descartes scria: *Actiunea gandirii prin care credem un lucru este diferita de aceea prin care cunoastem ca-l credem*. Aici se reliefeaza specificul constiintei reflexive de a putea cunoaste si verifica actele gandirii proprii. Intr-o judecata, eu am constiinta unor temeiuri pe baza carora fac o afirmatie. Daca e nevoie, pot enunta aceste argumente rationale.

Orice judecata este un act voluntar. Intentia noastra este de a informa sau de a influenta o persoana. Convingerea presupune adeziune si exprimarea ei implica un act de decizie, precedat uneori de o deliberare explicita, act care presupune reflexiune, analiza situatiei, a posibilitatilor de interpretare a ei, a consecintelor unei decizii.

7. Ratiunea

Asa cum notiunea implica nenumarate judecati, si o judecata poate fi concluzia explicita a unor rationamente. Prin rationament intelegem *acea forma de gandire in care, pornind de la una sau mai multe judecati, obtinem o alta judecata*.

Sunt mai multe feluri de rationamente. In afara de cel prin analogie, laudat de J.Stuart Mill, avem rationamentul deductiv, desfasurat pe planul verbal-abstract si in care concluzia decurge cu necesitatea din premise.

Foarte important este si rationamentul inductiv, cand de la judecati particulare, de la o serie de fapte, ajungem la concluzii generale. In toate cazurile, intervin multiple judecati, unele in concordanta, dar intre altele exista contradictii.

Ratiunea este constituita din principiile bine cunoscute ale gandirii: principiul identitatii, al noncontradictiei, al tertului exclus si al ratiunii suficiente. Sunt cele mai generale legi ce guverneaza rationamentul, asigura logica si caracterul convingator al unei demonstratii.

8. Rezolvarea problemelor

Daca valoarea (corectitudinea) unui rationament constituie obiectul de studiu al logicii, descrierea mecanismului prin care gandirea progresa pana la solutionarea problemei reprezinta principala preocupare a psihologiei gandirii. Este foarte dificil,

fiindca procesul e complex, se desfasoara aproape numai pe plan mintal, si inconstientul intervine din plin, ca si in cazul imaginatiei.

Nu intotdeauna solutia poate surveni exclusiv printr-o restructurare a perceptiei initiale. Asa cum a demonstrat Ed. Goblot, in multe cazuri se cere o transformare a figurii, a expresiilor, a situatiilor, efectuarea unor actiuni mintale, a unor operatii.

Imaginarea unor operatii corespunzatoare este cheia succesului in asemenea probleme. In general, solutionarea problemelor presupune:

- a) o analiza a datelor;
- b) o analiza a scopului, a situatiei finale;
- c) transformarea acestor date- operatiile implicate.

Aceste operatii sunt calificate ca „operatori”. Un operator poate fi o actiune fizica urmarind transformarea situatiei date sau poate fi o actiune mintala, o operatie cognitiva transformand o cunostiinta in alta. In fiecare domeniu exista operatori specifici. Un specialist cunoaste un numar mare de operatori si incearca utilizarea lor. In problemele dificile e nevoie de combinarea sau chiar modificarea lor esentiala, pornind de la analiza datelor concrete ale problemei. Aici intervine imaginatia- functie cu pondere evidenta in rezolvarea problemelor.

Rolul imaginatiei este evident in cazul procesului de solutionare a problemelor si mecanismul psihologic al acestei functii fiind prea putin cunoscut, nici demersul gandirii nu este inca elucidat, decat in cazul unor probleme facile, cand sunt suficienti algoritmi bine cunoscuti. Reiese necesitatea unei plasticitati intelectuale, a unor scheme usor modificabile, susceptibile de noi structurari. Este evident rolul operatiilor intelectuale reversibile, al capacitatii de dezbatare pe plan mintal, al ipotezelor.

Certa este *marea insemnatate a variatiei experientelor, informatiilor si a necontenitei prelucrari pe plan mintal a observatiilor, supozitiilor.*

9. Intelegerea

Intelegerea este un rezultat, partial sau final, al unui proces de gandire. Ea consta in *stabilirea unor relatii importante intre ceva necunoscut si ceva dinainte cunoscut.* Exista o *intelegere nemijlocita, directa*, bazata pe o experienta repetata anterior si *intelegerea mijlocita*, cea care se obtine in urma unor eforturi actuale de gandire, eforturi de scurta durata, ori, dimpotriva, dificile, solicitand timp indelungat.

Intelegand diferite obiecte, fapte, fenomene stabilim acel vast sistem organizat de legaturi, ducand la memoria semantica, la formarea de retele semantice, la sistemul ierarhizat al notiunilor care inlesnesc intelegerea de noi situatii si solutionarea unor probleme complexe.

Bibliografie:

- Andrei Cosmovici- „Psihologie generala”, Editura Polirom, Iasi, 1996
- Jean Piaget - „Psihologie si pedagogie”, Editura Didactica si Pedagogica, Bucuresti, 1972